

EGY MOZGALOM KERESI ÖNMAGÁT

Jegyzetek egy honismereti tanácskozás ürügyén

„Nagy haszna van a történelmi összehasonlításnak, mert a régiség tudásának becse azok által kiemelve van. Bátran el lehet mondani hát, hogy a régiség alapos ismerete nyújthat legbiztosabb kulcsot a jelenlét megértésére. A történet dolgokra elgondolkodás csak úgy eshetik meg, ha annak a régiség ismerete szolgál alapul. Mert már Cicero bölcsen mondja, hogy mindig gyermek marad az ember, ha nem tudja, mik születése előtt történtek.”
(Egy 1802-ből való történet-könyvből)

1.

A kézzel írott, csaknem nyolcszázoldalas kötetet dr. Fazekas Árpád nyíregyházi főorvos mutatta meg. A helytörténészek is tudós orvos a szabolcs-szatmári lokálpatrióták egyik legrokonszenvesebbike, olyan kutató, aki nemcsak szóval, hanem tettekkel is bizonyította a honismereti mozgalom életrealitását. Igazán nem ő tehet róla, még csak az országos honismereti akadémia egyébként jól felkészült szervezőirendezői sem, hogy a Nyírség központjában eltöltött napok véleménynyé kristályosították korábbi sejtéseimet. A meghívottakkal (pedagógusokkal és népművelőkkel, levéltárosokkal és KISZ-funkcionáriusokkal, honismereti szakkörvezetőkkel és „csak” szimpatizánsokkal) való beszélgetések meggyőztek arról, hogy *noha a honismeret szorgalmazása napjainkra valóságos tömegszennvedély némesedett, még sincs minden rendjén a mozgalom körül.* Igaz, lélekemelő példák is csőtül akadnak, de az is igaz, hogy jószerint még mindig hiányos a honismeretk önértéktudata. Nem ismerik egymást, nem ismerhetik egymás kezdeményezéseit. Arról nem is szólva, hogy *módszertani szemléleti egység híján a mégoly igéretes mozgalom sem kapcsolódhat a közművelődés fogske-rekeihez...*

2.

A vajai emlékmúzeum tudós igazgatója, Molnár Mátyás nemrégiben felhívást tett közzé harminchét (!) újságban. Azt firtatta — már csak azért is, mert a nevezetes kuruc emlékhelyen gőzerővel készülnek II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulójára —, hogy hány szobor, dombormű, nyilvános miegymás idézi a fejedelem alakját és cselekedeteit? Mielőtt a felmérés eredmé-

nyét közölte volna velünk, rögtönzött közvéleménykutatást tartott, hogy mi, a honismereti akadémia résztvevői vajon mennyire tippelhetünk? Nos, öt-hatszázánál senki sem adta alább. A valószínűségi helyzet mindenestre meglepő, sőt elgondolkoztató. A Nagy Fejedelem emlékéért ugyanis mindössze tizenhat szobor, öt dombormű és két emlékmű őrzi ország-szerte.

Ennyit becsléseink értékéről, s arról, hogy milyen *szakadék távlat a köznapisághoz ezernyi szállal tapadó, s tényleg reálisan gondolkodó helytörténészek álmai és a kijózanító valóság között.* Az már más kérdés, hogy a mozgalom leglekesebb harcosai egyebek között azért is találkoztak a Tiszaháton, a kurucok őshazájában, hogy eszmét cseréljenek a látott mögött megbűvó láthatatlantól, vagyis a jéghegy víz alatti részéről: a burjánzó népemlékzetben megöröklött Rákóczi-örök. A tanácskozás végén tehát arányosult valamelyest a torz kép. Az viszont már megint más kérdés, hogy ennek ellenére — esetleg éppen ezért? — az arányosítás során egy újabb, még szorítóbb ellentmondás is felszínre vergődött. Nevezetesen az, hogy *a sok-sok kezdeményezésre* (a honismereti szakkörök vezetésére, a hagyományok ápolására, a „történet dolgokba való elgondolkodásra”) *fordított energia java elvesz, mert hiányzik a módszertani, de különösen a szemléleti egység.* Márpedig ha nincsenek egyezményesen elfogadott irányelvek, akkor a szűkebb haza felismert és immár felismertett értékei aligha kerülnek át a tudományos vérkeringésbe, s aligha hathatnak vissza a honismeret mindennapjaira.

3.

Mátészalkán, a Baross László Mezőgazdasági Szakközépiskola agrártörténeti és honismereti szakköreinek foglalkozását figyeltük. Élveztük a gúny- és ragadványnevek eredetéről, a Haynau-mondakorról, a szilvatermesztésről, a szekérhasználatról, s a kitudja még mi mindenről rögtönzött kiselőadásokat, bevallom, már-már meglepődtem, hogy ezek a tizenévesek mennyire ismerik és szeretik falujukát, amikor... Nos, voltaképpen humoros mozzanatnak indult, mégis töprengésre ingerlő jelenség lett belőle. Az történt ugyanis, hogy az egyik diák, aki közsege monográfiájá-

Munkában a szakkör — az ifjú helytörténészek kétharmadát azonnal fölveszik az egyetemre, főiskolára

hoz szorgoskodta össze az adatokat, elszóla magát. Valamiféle spanyol zsoldosokról beszélt, akik a második világháború közepén táján garázdálkodtak arrafelé. „*Spanyol zsoldosok? Ugyan. Agyrém.*” Még most is előttem a hallgatóság — történelemtanárok, egyetemen pallérozott elmék — elnéző, esetleg ironikus mosolya. Alighanem én is mosolyogtam, pedig alaposabban belegondolva, korántsem elképzelhetetlen, hogy a szakkörtag nagyapja mégiscsak jól emlékezett.

S ez már csak azért sem elképzelhetetlen, mert tudjuk, hogy annak idején Hitler csatlósai között Franco katonái is harcoltak a Vörös Hadsereg ellen. Visszavonulás közben miért ne rabolhattak volna, akár hazánk északkeleti csücskében is? Persze, egy szóval sem állítom, hogy pontosan ez és így történt a szatmári falucskában, de legalábbis jellemző, hogy a mérlegelés, netán az utánajárás helyett mosolyogtunk. S gyanítom, máris a lényegnél vagyunk. A példa is érzékelteti, s egyéb jelek is tanúsítják, hogy *a honismereti mozgalom olykor gátolja a tudóskodás veszélye.* Az, hogy a műkedvelő kutatók felkészültebbnek vélik magukat, mint amilyenek valójában, s akaratlanul is a hozzáértőbbek, a szakkutatók helyett döntik el, hogy mi az, aminek igazságtartalmát érdemes ellenőrizni, s mi az, amire még mosolyt sem érdemes vesztegetni.

Persze, a másik véglet legalább ennyire jellemzi ezt a forrongó mozgalom. Arra gondolok, amire szintén hozhatnék példákat, de minek, elvégre éppen a kishitűség az, amivel gyakrabban szembesülünk. Az amatőr helytörténészek gyakorta csekélynek érzik felkészültségüket, alábecsülik lehetőségeiket, s megállnak a bogarászásnál, a részletadatokat kritikátlan gyűjtögetésnél. Mondanom sem kell, hogy *mindkét túlzás egy töről fakad.* Egy jószerint partatlan mozgalom keresi medrét, néha bizony úgy tűnik, mint-ha sodrai nem is érintenék egymást. Nem csoda, hogy az elszigetelt, szórványos jelenségek túlzott öntudat és túlzott kishitűséget gerjesztenek. Nem csoda, hogy országos átgondoltság híján a bizonytalanság újabb bizonytalanságot szül.

4.

Az országos átgondoltság, nem pedig az *összefogás* hiányára panaszkodtam az imént. Az összefogásra éppen a nyíregyházi találkozó szolgáltatót beszédes példát. Mi több: előbbi fenntartásomat is illő lenne immár határozatlanabban megfogalmazni. A

honismereti akadémia tapasztaltak ugyanis arról is árulkodtak, hogy *a mozgalom vérbeli mozgalommá való szerveződése nem várható sokáig magára.* Egyre több jel utal arra, hogy a módszertani, szemléleti, s ami legáltalában ennyire fontos: szervezeti feltételeket előbb-utóbb sikerül biztosítani. Kezembem például a Szabolcs-Szatmár megyei művelődési központ szerény kiállítású, ám annál izgalmasabb kiadványa. A címe talán szándékoltan szürke, ám a *Honismereti módszertani füzetek* figyelemre méltó módszertani tanulságokkal kecsegteti az érdeklődőket. Rádásul a füzet számozása — 1974/1. — azt is sejteti, hogy folytatása következik...

Csakúgy, mint egy másik, frissen megjelent kiadványnak is, amely viszont a mozgalom megtisztulásához, lehiggadásához járul hozzá. *A honismereti mozgalom helye a közművelődésben, olvasom, s alatta a sokatmondó megjegyzés: „Megvitatta és 1974. január 31-i ülésén elfogadta az Országos Honismereti Bizottság.”* A programtervezet, persze, csupán általánosságban fejtegetheti ennek az istápolásra méltó, de — természetesen — ellentmondásoktól sem mentes tömegakciónak a lehetőségeit. Arra azonban már most is telt készítőinek erejéből és koncepciójából, hogy ajánlásokat fogalmazzanak meg. Aligha meglepő, hogy éppen a Hazafias Népfront, a Kulturális Minisztérium és az ifjúsági szövetség számára. Hiszen mindenekelőtt ezek azok a szervek, amelyeknek érdekében kellene foglalkozniuk a *szűkebb hazához való kötődés, az egész országban való gondolkodás és a határainkon túlra való kitekintés* szorgalmazásával. Most már „csak” az ajánlások megvalósítása van hátra...

5.

És még valami. Nyíregyházán is elmondtam, e hasábkon újra megismétlem, hogy egy csaknem háromszázéves példányszámú lap ajánlkozik a honismereti mozgalom szövetségeséül. Megtapsolták kezdeményezésünket. Gondolom, a bejelentésnek is köszönhető, hogy többen — társadalmi szervezetek, állami intézmények és önmaguk nevében — is megígérték, hogy a honismereti mozgalom helyzetét értékelő elemzésekkel világlítják meg.

Nos, egyetlen levél sem érkezett, pedig az országos honismereti akadémia idestova másfél hónapja fejeződött be. Szándékunk mindenesetre változatlan. Már csak azért is, mert ez a forrongó tömegmozgalom — a fiatalok mozgalma — változatlanul keresi önmagát. Zöldi László